

Síra

1.elementárna- v blízkosti sopiek) v alotropických modifikáciách a amorfných formách		
A.Kryštalická (alotropické modifikácie)	a. košostvorcová	S ₈ - tuhá žltá
	b. jednoklonná	S ₈ - tuhá žltá, vzniká zahriatím 95,5°C z kosoštvorcovej
B.Amorfné (beztváre) formy	a. plastická síra	S _n - hnedá, beztvára, vzniká zahrievaním a prudkým ochladením taveniny S ₈
	b. sírny kvet	žltá, kryštalická, vzniká ochladením sírnych pár
2.Viazaná v zlúčeninách (sírany, sulfidy- horniny a minerály, sulfán v sopečnom a zemnom plyne)		

Minerály síry: pyrit FeS₂, chalkopyrit CuFeS₂, galenit PbS, sfalerit ZnS, cinabaryt HgS, sadrovec CaSO₄ · 2H₂O, glauberová soľ Na₂SO₄ · 10H₂O, baryt BaSO₄

Vlastnosti p⁴ prvkov

- so stúpajúcim X:
  - rastie kovový charakter, atómový polomer
  - klesá elektronegativita

skupenstvo:

plynné	tuhé			
O	S	Se	Te	Po- rádioaktívny

- výskyt vo viacerých izotopoch kyslík ¹⁶O, ¹⁷O, ¹⁸O, síra má 24 izotopov najstabilnejšie ³²S, ³³S, ³⁴S, ³⁶S

oxidačné čísla:

-II, -I, II	-II, IV, VI			-II, IV
O	S	Se	Te	Po

- väzbovosť:** O- dvojjväzbový, S- dvoj, štvorväzbová, maximálna šesťväzbová (využitie d-orbitálov)

Typy väzieb

kyslík	síra
- Iónové- Na₂O, CaO - Kovalentné- SiO₂, H₂O - Van der waalové– O₂...O₂, O₂..v H₂O, SO₃ - Koordináčna - H₃O⁺, CO - Vodíkové mostíky- H₂O	- Kovalentná väzba- SO₂, H₂S - Iónová- Na₂S - Van der waalové sily- S₈, SO₃ - Netvorí vodíkové mostíky

Vlastnosti

Kyslík		Síra
dvoatómový	trojatómový	
• bezfarebný plyn, bez zápachu, bez chuti • čiastočne rozpustný vo vode (so zvyšujúcou teplotou rozpustnosť klesá- kyslíkový stres a udusenie organizmov, v morskej vode menej) • umožňuje dýchanie • ťažší ako vzduch • veľmi reaktívny (niekedy až po zahriatí)- pomalé a rýchle horenie • oxidačné činidlo	• modrastý zapáchajúci plyn (po cesnaku) • rozpustný vo vode • pri vyšších koncentráciách jedovatý • ťažší ako vzduch • veľmi reaktívny (viac ako O_2, už pri nižšej teplote) • silné oxidačné účinky (viac ako O_2)	• tuhá, žltá kryštalická látka • nekov • zlý vodič tepla a elektrického prúdu • nerozpustná vo vode, rozpustná v nepolárnych rozpúšťadlách • pomerne stála pri bežnej teplote (zvýšením teploty reaktívnosť stúpa) • oxidačne a redukčné činidlo

Dokonalé spaľovanie:

Nedokonalé spaľovanie:

Reakcia síry so železom:

Biogénne vlastnosti

kyslík	• makrobiogénny prvok (ľudské telo obsahuje 62% kyslíka, súčasť organických zlúčenín) • umožňuje biologickú oxidáciu živín (dýchanie) a získavanie energie • tvorbu stálej telesnej teploty
síra	• makrobiogénny prvok • tvorí redoxný systém acetylkoenzým- medziprodukt odbúravania živín • súčasť AMK, bielkovín, vitamínov B1, H, hormónov

Využitie

O₂	• zváranie a rezanie kovov (autogénové zváranie= acetylén v čistom kyslíku, teplota 3000°C) • výroba ocele, spaľovanie palív- získanie energie, raketové palivo • oxygenoterapia, dýchacie prístroje
O₃	• ozónová vrstva, dezinfekcia (ozonizátory, priestory alebo pitná voda), bielenie látok, odstraňovanie zápachu tukov
S	• výroba kyseliny sírovej, sírouhlika, siričitanov, sulfidov • poľnohospodárstvo- superfosfát, insekticídy, fungicídy • vulkanizácia kaučuku • hlavičky zápaliek (chlorečnan draselný + antimonit + síra) • pasivácia kovov

	• pušný prach- (sírny kvet + drevené uhlie a dusičnan sodný) • dezinfekcia- sudy v pivovarníctve • farmaceutický priemysel- sírne maste na kožné choroby (svrab)

Príprava a výroba

Kyslík

1. v prírode

- O_3 - v atmosfére počas elektrických výbojov, blesku, pôsobením UV, na plynný kyslíka lebo oxidy
- O_2 - fotosyntézou, v atmosfére

2. laboratóriu

- Rozkladom peroxidov, solí kyslíkatých kyselín, oxidov

- Elektrolýzou vody

3. v priemysle: frakčnou destiláciou skvapalneného vzduchu a elektrolýzou vody

Síra

- získavanie priamo z ložísk
- pražením sulfidových rúd

Zlúčeniny

Oxidy

Rozdelenie podľa reakcie s vodou, kyselinami a hydroxidmi

kyselinotvorné	hydroxidotvorné	amfoterné	Neutrálne(inertné)
reakciou s vodou vznikajú kyseliny s hydroxidmi tvoria soli	reakciou s vodou vznikajú hydroxidy s kyselinami tvoria soli	reagujú s kyselinami a hydroxidmi za vzniku solí	nereagujú ani s vodou, ani s kyselinou a hydroxidom
SO_3 (kov s vyšším ox. č. ako V), Mn_2O_7 , Cl_2O_5 , SO_2	CaO , K_2O , Na_2O kov ox.č. menšie ako IV)	ZnO , Al_2O_3	CO , NO

Oxid siričitý

Vlastnosti

- Bezfarebný plyn **štipľavého** zápachu
- **Toxický**, dráždi dýchacie cesty (kašľanie, slzenie)- 0,1% vo vzduchu spôsobuje udusenie
- **Redoxné vlastnosti**
  1. **oxidačné:**
  2. **redukčné :**
- Kontaminant ŽP- pôvodca vzniku kyslých dažďov
- **Rozpustný vo vode**, tvorí kyselinu siričitú (*solí siričitany, hydrogénsiričitany*)
- **Využitie:**
  1. potravinárstvo (E220)- konzervant (*bráni množeniu plesní, kvasiniek, proti hnednutiu marhulí, müsli tyčinka, sušený kokos...*)
  2. dezinfekcia (*vinných sudov, pivníc, včelích úľov, sírne sviečky a knôty*)
  3. bielenie(*celulózy, odevov*)
  4. Výroba H_2SO_4

Geometria a tvar molekúl

SO ₂	SO ₃	SF ₆
• a= 2, b =1, z = 3 • základný tvar trigonálna, lomená molekula • Väzbový uhol 119° • Neekvivalentná sp² hybridizácia • $\mu=5,36 \cdot 10^{-30} \text{C.m}$= polárna molekula	• a= 3, b = 0, z =3 • Trigonálna (rovnostranný trojuholník) • Väzbový uhol 120° • sp² hybridizácia • $\mu=0 \text{C.m}$= nepolárna molekula	• a= 6, b = 0, z =6 • tetragonálna (štvorboká) bipiramída-pravidelný osemsten • väzbový uhol 90° • sp³d² hybridizácia • nepolárna molekula

Peroxid vodíka

- bezfarebný, kvapalný, vo vode rozpustný, slabá kyselina
- Koncentrovaný leptá pokožku
- Nestály ľahko sa rozkladá ľahko sa rozkladá (*urýchľujú MnO₂, Pt, krv*), spomaľujú (*kyselina sírová, močovina*)
- Silne oxidačné účinky

Oxidačné vlastnosti

A. Silné oxidačné činidlo

B. Redukčné činidlo

Význam:

1. **dezinfekčné účinky** (3% roztok súčasť lekárničiek na rany, silnejší na prevádzky, výrobné pásy)
2. **bieliace účinky**- odfarbovanie a farbenie vlasov, bielenie papiera

Sulfán

- Bezfarebný **zapáchajúci** plyn (skazené vajcia), vzniká rozkladom bielkovín
- **Ťažší** ako vzduch, veľmi **toxický**
- **Redukčné účinky:**

- Príčina **černania striebra:**

- **Rozpustný vo vode**- vodný roztok sulfánu- slabá kyselina sulfánová (*solí sulfidy, hydrogénsulfidy*)
- **Supravodivý**(za urč. podmienok nekladie žiadny elektrický odpor)
- **Význam:** spracovanie kože, dôkaz kovov v analytickej chémii, medicína: migrény, cievne a črevné ochorenia, poruchy erekcie

Dôkazové reakcie:

Porovnanie vlastností

H ₂ O	H ₂ S
• Všetky skupenstvá, bez chuti a zápachu • Mr: 18 • TV:100°C • 104,45°väzbový uhol, neekvivalentná, sp³ hybridizácia, tetraéder, polárna molekula • Polárna väzba O-H • Medzimolekulové sily- vodíkové mostíky	• Plynný, jedovatý, zápach, odporná chuť • Mr: 34 • TV: -60°C • 92° väzbový uhol, sp³ hybridizácia, tetraéder, polárna molekula • Nepochárna väzba S-H • Neobsahuje vodíkové mostíky

Kyselina siričitá

Elektrónový štruktúrny vzorec

Kyselina sírová

Elektrónový štruktúrny vzorec

- Bezfarebná olejovitá kvapalina
- Veľmi silná žieravina
- S vodou miešateľná v ľubovoľnom pomere
- Predáva sa koncentrovaná ako 96%

Disociácia

Výroba:

- 1.
- 2.
- 3.

oxid sa zavádza do koncentrovanej kyseliny, vzniká **óleum** (zmes oxidu sírového a kyseliny disírovej), následne sa riedi vodou na potrebnú koncentráciu

- 4.

Porovnanie vlastností:

Zriedená H ₂ SO ₄	Koncentrovaná H ₂ SO ₄
• Silná kyselina • Bez hygroskopických účinkov • Jemnejšie oxidačné účinky • reaguje iba neušľachtilými kovmi za vzniku vodíka	• Silná kyselina • Silné hygroskopické a korozívne účinky, spôsobuje zuhoľnatie organických látok • Silné oxidačné účinky • Reaguje so všetkými kovmi (okrem Pb, Pt, Au) pri zvýšenej teplote za vzniku oxidov

Význam:

- Surovina v chemickom priemysle hnojivá, liečivá, výbušniny, plasty, farbivá,
- akumulátor do áut- elektrolyt, rafinácia (čistenie) minerálnych olejov
- pasivácia kovov

Pravidlá riedenia kyselín

Príčina: riedenie kyselín prudko exotermická reakcia, hrozí zovretie a vyprsknutie zmesi

Pravidlá riedenia:

- Vždy lejeme kyselinu do vody
- Stále miešanie
- Pomaly (alebo po tyčinke)
- Pri veľkom riedení ochladzujeme

Modrá skalica (CuSO₄ · 5H₂O)- fungicíd, ošetrovanie bazénov proti riasam, moridlo na drevo, osivo, ochranu preparátov, pomedovanie predmetov

Zelená skalica (FeSO₄ · 7H₂O)- výroba farbív

Biela skalica ($ZnSO_4 \cdot 7H_2O$)- očné kvapky, potravinárske doplnky, pozinkovanie predmetov, výroba farbív, impregnácia dreva

Ekologické okienko

Ozónová vrstva

Podstata:

- Vrstva stratosférického ozónu
- Vzniká v atmosfére počas elektrických výbojov, blesku, pôsobením UV
- najtenšia nad rovníkom, najhrubšia nad pólmi
- hrúbka sa udáva v Dobsonových jednotkách (priemer 290DU, 3mm)

funkcia: chráni Zem pred účinkami UV

Ozónová diera- stenčovanie ozónovej vrstvy

Príčina: nadzvukové lietadlá, dusíkaté hnojivá, spaľovanie fosílnych palív, jadrové výbuchy, freóny

Následky: Rakovina kože, ochorenia zraku, slepota zvierat, oslabenie imunity, znížený rast rastlín, pokles tvorby planktónu, narušenie potravinového reťazca

Ochrana ozónovej vrstvy

- Obmedzovanie výroby a spotreby látok poškodzujúcich ozón- halogénderiváty uhľovodíkov (freóny, halóny...) využívaných hlavne v chladničkách, klimatizáciách..
- Ekologické formy dopravy a energie

Kyslé dažde

Podstata

- Normálny dážď pH= 5,6, kyslý dážď= 2-5
- Najkyslejší dážď pH= 1,5 Wheeling v USA v roku 1980
- oxidy síry a dusíka sa v atmosfére zlučujú so vzdušnou vlhkosťou, vzniká kyselina sírová a dusičná, ktoré sa na zemský povrch dostávajú v podobe zrážok

Príčina- sopečná činnosť, činnosť mikroorganizmov v močiaroch, planktónu v oceánoch, spaľovanie fosílnych palív, hutníctvo, spracovanie ropy

Následky

- Strata výživných látok z pôdy
- Ľahšia absorpcia toxických látok rastlinami
- Ničenie mikroorganizmov rozkladajúcich organické látky
- Poškodenie rastlín- spomalenie rastu koreňov, rozklad povrchu listov, menšia odolnosť proti mrazu, škodcom
- Škody na stavebných materiáloch, kultúrnych pamiatkach
- Korózia kovových konštrukcií
- Vymiera fytoplanktón- voda je neprirodzene čistá
- Dráždia sliznice dýchacích ciest a umožňujú vstup infekcie